

Europos nusikalstamumo prevencijos tinklas

EUCPN priemonių rinkinio serija

Nr. 13

Individualių sukčiavimų prevencija

Santrauka

EUCPN sekretoriato paskelbtoje 13-oje priemonių rinkinio serijoje pagrindinis dėmesys skiriamas *individualių sukčiavimų prevencijai*. Pirmininkaujanti Bulgarija (2018 m. pirmoji pusė) nusprendė sutelkti dėmesį į:

„[...] su sukčiavimu susijusios problemos, ypač telefoninės apgaulės. Ši nusikalstamumo rūšis pastaraisiais metais tapo pelninga nusikalstama veikla, plėtojama tiek nacionaliniu, tiek tarpvalstybiniu lygmeniu. Nusikalstamos grupės, besispecializuojančios šioje veikloje, vystosi dinamiškai ir smogia platesniam aukų ratui. Atsižvelgiant į aktyvų aukų dalyvavimą ir jų įsitraukimą į nusikalstamus scenarijus bei traumuojantį poveikį aukų sąmonei, reikia imtis rimtų prevencinių pastangų, atsižvelgiant į vietos, nacionalinio ir tarpvalstybinio lygmens ypatumus“.

Individualus sukčiavimas yra sukčiavimo rūšis, kai nusikaltėliai nusitaiko į paprastus ir pavienius piliečius. Aukos įtikinamos pasitelkiant bendradarbiaujančią mąstyseną ir po to apgaulinėjamos. Dabartinis mūsų supratimas apie šios rūšies sukčiavimą daugiausia susijęs su šiuolaikinėmis jo formomis, o sukčiavimas apsimitant yra greičiausias pavyzdys. Tačiau svarbu pripažinti, kad pavieniai sukčiavimo atvejai egzistavo per amžius. Pastarųjų dešimtmečių technologinė raida leido šias sukčiavimus įgyvendinti tik didesniu mastu, nei buvo manyta, kad yra įmanoma. Kas per savo gyvenimą nėra gavęs sukčiavimo el. laiško?

Kaip aiškiai paaiškinta iš pirmininkaujančios Bulgarijos *pagrindimo*, aukos aktyviai dalyvauja jų viktimizacijos procese. Pažeidėjas nusitaikė į aukos pinigus, tačiau jis gali prieiti prie jo tik įtikinęs auką tai padaryti. Esminė taktika įtraukti auką į šiuos paklusnius santykius vadinama

socialine inžinerija. Tai leidžia nusikaltėliui įgyti aukos pasitikėjimą, kuris yra nepaprastai svarbus apgalei pasiekti. Socialinė psichologija suteikia mums galimybę geriau suprasti šį reiškinį. Remdamiesi šiais kasdieniais socialiniais principais ir išnaudodami šią „žmogiškąją silpnąbę“, nusikaltėliai gali suaktyvinti tai, kas vadinama antruoju įtikinimo keliu. Pirmasis maršrutas reikalauja daug minčių ir pažinimo pastangų. Tačiau antrojo nereikia iš tikrųjų tobulinti ir jis reaguoja beveik nesąmoningai. Pvz., apsimetę valdžios institucijose dirbančiu asmeniu, tokiu kaip policijos pareigūnas, pažeidėjai gali lengvai pasiekti savo aukų paklusnumą. Šios socialinės ir kognityvinės nykščio taisyklės yra naudojamos kasdien, tačiau leidžia nusikaltėliams jas išnaudoti savo naudai.

Ši apgaulinga taktika naudojama **įvairiausiems sukčiavimams**. *419 apgaulių, močiučių apgaulių, su romanais susijusių apgaulių, generalinio direktoriaus apgaulių...* galimybės yra tokios pat neribotos kaip ir sukčių kūrybiškumas. Ši apgaulingų schemų gausa leidžia sukčiams iš karto nukreipti dėmesį į labai didelę visuomenės dalį arba pasirinkti labiau pritaikytą požiūrį. Vis dažniau atrodo, kad pastarosios yra labai dažnas reiškinys. Sukčiai suprato, kad protingai nusitaikius į savo aukas jų „investicijų grąža“ yra didesnė. Sukčiavimo elektroniniai el. laiškai tampa vis sudėtingesni ir adresuojami atskiram tikslui (grupei). Stebinantis paskutinis šios evoliucijos žingsnis yra naujos ir senesnės technologijos derinys: telefonas. Vizavimas ar sukčiavimas balsu suteikia galimybę derinti tiek interneto, tiek telefono pranašumus. Telefoninis skambutis internetu beveik nekelia jokių išlaidų, jį sunkiau atsekti ir jį galima automatizuoti. Naudojimas telefonu turi papildomų pranašumų: žmonės juo labiau pasitiki ir dėl intymesnės aplinkos aukos įtikinamos veiksmingiau. Augančio rafinuotumo lygio iliustracija: pažeidėjai netgi samdo gimtakalbius, kad telefoniniai skambučiai būtų kuo autentiškesni.

Tačiau mūsų dabartinis supratimas apie atskirą sukčiavimą yra ribotas. Aplink šį nusikaltimą yra didžiulis **tamsus skaičius**, nes tiek daug apie jį nepranešamas. Aukos nežino, kad buvo nukentėjusios, jie nesupranta, kad tai pakankamai rimta, jie nemano, kad pranešimai ką nors pakeis arba jie tiesiog nežino, kur pranešti. Be to, dėl aktyvaus aukos vaidmens, atliemo savo viktimizacijoje, kaltės ir gėdos jausmas aukoms neleidžia papasakoti savo istorijos. Kai kurios apgaulės netgi turi „integruotus“ kovos su pranešimais mechanizmus, nes aukos turi atlikti neteisėtus veiksmus pagal schemą, kaltindamos save proceso metu. Pranešę apie sukčiavimą, pasijustumėte, tarsi, įtraukę save.

Šis tamsus skaičius taip pat nulėmė **mitą**, kad vyresni žmonės yra pagrindinės šio nusikaltimo aukos, nes jie yra lengvas grobis. Kai kurie tyrimai paneigė šį mitą, nors turėtume būti atsargūs dėl turimų ribotų tyrimų. Nepaisant to, pranešama, kad jaunesni ir vidutinio amžiaus žmonės yra jautresni sukčiavimui. Kitas egzistuojantis mitas yra tas, kad aukos paprastai vaizduojamos kaip neišsilavinusios ar finansiškai neraštingos, tačiau panašu, kad yra priešingai. Vienas iš galimų paaiškinimų vadinamas „spraga žinant ir darant“, kai žmonės sėkmingai atpažįsta apgaulės signalus, tačiau netaiko šių žinių savo situacijoje.

Deja, vadinamųjų „**susirašinėjimo sąrašų**“ buvimas nėra mitas. Telefoniniai sukčiai gali susisiekti su savo aukomis atsitiktinai arba peržvelgdami viešuosius registrus, tačiau jie taip pat dalijasi sąrašais su asmenimis, kurie jau yra apgauti. Tokių sąrašų naudojimas rodo aukštą pakartotinės viktimizacijos lygį. Pvz., kai kurie sukčiai bandys padėti „susigražinti“ prarastą turtą ...

Kadangi policijai kontroliuoti šį nusikaltimą yra labai sudėtinga, prevencijos poreikis yra didelis. Tačiau buvo atlikta mažai akademinių ir vertinamųjų tyrimų dėl individualių sukčiavimų. Nepaisant to, galime pateikti keletą bendrų išvadų. Dažniausia prevencijos taktika yra visuomenės švietimas. Tai galima padaryti vykdant bendrą informuotumo didinimo kampaniją, tačiau ypač pastebimi kai kurie mokymo būdai. Iš esmės šiais mokymais stengiamasi panaikinti „žinojimo darant“ spragą, apie kurią mes kalbėjome anksčiau. Kita svarbi taktika yra darbas su aukomis. Dėl jų aktyvaus vaidmens ir egzistuojančios rizikos, kad nukentės daug kartų, aukos turėtų būti remiamos ir informuojamos apie savo konkrečią padėtį.

Pirmininkaujant Bulgarijai, sekretoriatas surinko nemažai **gerųjų praktikų** šia tema. Jas galima suskirstyti į kategorijas pagal jų tikslinę grupę. Pirmoji kategorija yra skirta visiems gyventojams. Tai yra informavimo kampanijos, pavyzdžiui, iš Bulgarijos, Švedijos, Belgijos ar Europolo pavyzdžių. Tai yra radijo stotys, plakatai, skrajutės, dalykėliai ir kt., kurie teikia naudingos informacijos visuomenei ir parodo, kaip apsisaugoti nuo žalos. Antras veiklų rinkinys skirtas vyresnio amžiaus žmonėms. Čia naudojami interaktyvesni metodai, kaip tai daroma Čekijoje. Vyresnio amžiaus žmonės dalyvauja interaktyviame švietimo etape, kuriame sužino apie dažniausiai pasitaikančias apgaulingas schemas ir kaip į jas reaguoti. Ši „gyva patirtis“ turėtų suteikti jiems galimybę tinkamai reaguoti į realaus gyvenimo scenarijus. Įvertinus šį projektą, ši prielaida pasitvirtino, nes grupė atsisakė suklastotų sandorių du su puse karto daugiau nei kontrolinė grupė, kuri nežiūrėjo scenarijaus. Paskutinė prevencijos

veiklų, nukreiptų į aukas, kategorija. Australijos, Jungtinės Karalystės ir Kanados pavyzdžiai parodė šios rūšies prevencijos poreikį. Tačiau net ir visame pasaulyje yra nedaug paramos paslaugų individualių sukčiavimų aukoms.

Galiausiai EUCPN sekretoriatas surengė seminarą su skirtingais ekspertais, kad pateiktų keletą **rekomendacijų**, kaip išvengti telefoninių sukčiavimų. Jie susisteminti pagal penkias situacinių nusikaltimų prevencijos strategijas. Pirma galima strategija – padidinti nusikaltėlio pastangas, reikalingas, kad apgaulė būtų sėkminga. Tai jau galima pasiekti apribojus telefono numerių skelbimą ir prieigą prie jų. Kitas būdas galėtų būti apriboti telefonų skaičių, kuri leidžiama turėti vienam asmeniui, arba bent jau susieti tai su banko sąskaita ar tapatybės numeriu.

Antra strategija yra padidinti riziką. Čia labai svarbu keistis informacija. Šis dalijimasis neturėtų sustoti ties valstybinio ar privačiojo sektoriaus sienomis ar nacionaliniu lygiu. Visiems partneriams svarbu užpildyti informacinę galvosūkį. Žinojimas, su kuo jūs susiduriate, padidina tikimybę užkirsti tam kelią. Nereikia nė sakyti, kad ataskaitų teikimas turėtų būti lengvesnis ir prieinamas. Informaciją reikia rinkti prieš ją dalijantis. Buvo pateiktos kitos rekomendacijos, kaip sumažinti skambinančiojo anonimiškumą, nes beveik neįmanoma suklaidinti dėl jūsų buvimo vietos. Čia taip pat galėtų būti įdomi balso atpažinimo programinė įranga.

Trečioji strategija, skirta užkirsti kelią telefoniniams sukčiavimams, yra atlygio, kuri galima gauti padarius šį nusikaltimą, sumažinimas. Konfiskuoti neteisėtai įgytą turtą yra pagrindinė rekomendacija. Norint tai padaryti, labai svarbu stebėti pinigų srautus, kad būtų galima nustatyti įtartinas operacijas. Mūsų ekspertai rekomendavo ES masto iniciatyvą, susijusią su bankų sektoriumi.

Kita strategija yra sumažinti provokacijas. Šiuo atžvilgiu svarbu užtikrint, kad nebūtų dalijamasi išsamia informacija apie tai, kaip apgaulė buvo iš tikrųjų įvykdyta, nes tai neįleis kopijuoti. Be to, tai galėtų padėti užkirsti kelią tam tikroms pasikartojančioms viktimizacijos formoms. Galutinė strategija buvo pašalinti pasiteisinimus. Daugiausia dėmesio skiriama informuotumo apie telefoninius sukčiavimus ir apsisaugojimą padidinimui. Čia pagrindiniai pavyzdžiai yra ankstesnės gerosios praktikos. Sąmoningumo didinimo kampanijos turėtų skleisti tą pačią žinią. Todėl viešojo ir privačiojo sektorių partnerystės ir tarptautinis bendradarbiavimas turi būti kuo nuoseklesni: *tiesiog pasakykite „ne“*.